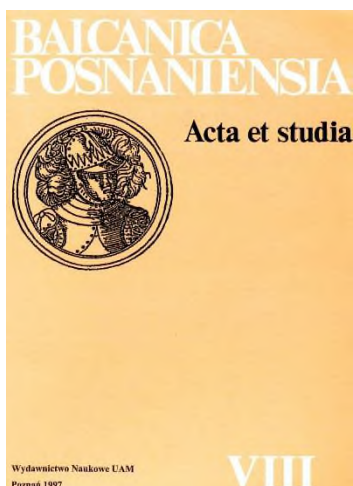

Hauziński Jerzy, *Faktor albański a krucjata warneńska*, „Balcanica Posnaniensia. Acta et Studia” 1997, t. 8, s. 51–60.

<https://doi.org/10.14746/bp.1997.8.5>

<https://pressto.amu.edu.pl/index.php/bp/article/view/54685>

Instytucją przechowującą materiały źródłowe jest Biblioteka Collegium Historicum Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu.

<http://bch.amu.edu.pl>

Zadanie zostało zrealizowane w ramach konkursu „Społeczna odpowiedzialność nauki II – Wsparcie dla bibliotek naukowych”. Projekt zatytułowany „Digitalizacja archiwalnych wydań czasopism naukowych zgromadzonych przez Bibliotekę Coll. Historicum UAM”. Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Nauki w ramach Programu Społeczna odpowiedzialność nauki II. Wsparcie dla bibliotek naukowych (umowa nr BIBL/SP/0092/2024/02 z dnia 05.12.2024). Całkowita wartość projektu: 247 236,00 zł. Kwota dofinansowania: 220 836,00 zł.

The institution storing the source materials is the Library of the Collegium Historicum of the Adam Mickiewicz University in Poznań.

<http://bch.amu.edu.pl>

The task was carried out within the framework of the competition “Social Responsibility of Science II – Support for Scientific Libraries”. The project entitled “Digitization of archival editions of scientific journals collected by the Library of the Coll. Historicum of Adam Mickiewicz University”. The project was co-financed from state budget funds granted by the Minister of Science within the framework of the Programme Social Responsibility of Science II. Support for Scientific Libraries (agreement no. BIBL/SP/0092/2024/02 of 05.12.2024). Total value of the project: PLN 247,236.00. Amount of co-financing: PLN 220,836.00.

UNIwersYTET
IM. ADAMA MICKIEWICZA
W POZNANIU

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Społeczna
Odpowiedzialność
Nauki II

FAKTOR ALBAŃSKI A KRUCJATA WARNEŃSKA

JERZY HAUZIŃSKI

ABSTRACT. Hauziński Jerzy, *Faktor albański a krucjata warneńska* (The Albanian Factor and the Varna Crusade). *Balcanica Posnaniensia. Acta et studia*, VIII, Poznań 1997. Adam Mickiewicz University Press, pp. 51-60. ISBN 83-232-0762-3. ISSN 0239-4278. Text in Polish with a summary in French.

The discursive problem of relations of the Albanian movement under the leadership of Skanderbeg has not been settled. The proof for the existence of these relations is found in the work of the Venetian historiographer Donado da Lezze, G. Cesarini's letter dated 4 December 1443 and the traces in the Dubrownik sources. The mediator in these contacts might have been the king of Naples Alfons V and the senate of Ragusa (Dobrownik). The course of events in Albania in 1444 to some extent paralysed movements of Turkish forces in Rumelia in the Varna expedition also small Albanian divisions subjected to the king of Hungary took part. Independent of this, one should agree with F. Pall's conception which questions the possibility of direct participation of Skanderbeg himself in the 1444 expedition and the fiasco of this expedition as a result of Jerzy (George) Brankovic's attitude. The sources available point to the situation in 1448, i.e. the year in which the Battle of Kosove Pole was fought.

Jerzy Hauziński, Wyższa Szkoła Pedagogiczna w Słupsku, Instytut Historii, ul. Arciszewskiego 22, 76-200 Słupsk, Polska-Poland.

Wybitny niemiecki turkolog i historyk Franz Babinger (1891-1967) w swym fundamentalnym, wręcz „panoramicznym” dziele o Mehmedzie II Zdobywcy i jego czasach, wyjaśniając okoliczności klęski poniesionej przez koalicję chrześcijańską pod Warną stwierdził jednoznacznie: „Jerzy Brankowicz nie zawiódł pokładanych w nim nadziei Murada: zagroził drogę Jerzemu Kastriocie, który chciał z wojskiem albańskim pospieszyć z pomocą krzyżowcom”¹. Do tej opinii wytrawnego badacza osmańskich dziejów, budzącej ostatnio zastrzeżenia innych autorów, jeszcze powrócę. Zacznę jednak od próby określenia wpływu sytuacji ziem albańskich i jej ludności na przebieg i rezultat tzw. krucjaty warneńskiej króla Węgier i Polski Władysława

¹ Zob. F. Babinger, *Z dziejów imperium Osmanów. Sułtan Mehmed Zdobywca i jego czasy*, Warszawa 1977, s. 50.

Jagiellończyka². Ich systematyczny podbój przez Osmanów zapoczątkowany został jeszcze w 1385 r.³ Opanowywane przez Turków ze znacznym wysiłkiem terytoria środkowej i południowej Albanii przekształcono w odrębną jednostkę wojskowo-administracyjną, sandżak (tur. sancak) Arwanid, którego głównym ośrodkiem stała się Gjirokastra (Albania Płd.)⁴. W przypadku ziem albańskich Turcy nie poprzestali na opanowaniu albańskiego południa, ale utworzywszy przyczółki w środkowej części kraju w szybkim czasie osiągnęli albańskie wybrzeże Adriatyku, zagarniając Walonę (dziś Vlore, przed 1415 r.). Nowy reżim napotkał na mniej lub bardziej zorganizowane formy oporu, zarówno ze strony ludności chłopskiej, jak i rodzimych czynników feudalnych. Tak na przykład jesienią 1432 r. książę albański Jerzy Arianita (Arianiti) usunął ze swych terytoriów załogi tureckie⁵. Jednakże główną rolę w antyosmańskim oporze ziem albańskich miał odegrać Jerzy Kastriot (Kastrioti) zwany Skanderbegiem⁶. Jak wiadomo, początki kierowanego przezeń ruchu niepodległościowego zbiegły się z przygotowaniami do katastrofalnej dla chrześcijan wyprawy warneńskiej. Mówiąc o Skanderbegu ograniczę się jedynie do tych faktów, które korespondują z problematyką bardziej powszechnego antyosmańskiego frontu państw europejskich, w tym zwłaszcza bałkańskich. Wydarzeń tych dotyka chronologicznie powołanie Skanderbega przez sułtana Murada II w 1438 r. begiem oraz rządcą (wali; tur. veli) rejonów Misji, Skurii i Jonimy, które włączone zostały do wilajetu Kruji. Wkrótce po tej nominacji, w okolicznościach niemożliwych do wyjaśnienia, były paż sułtański obiera własną drogę: jako wali pozoruje pełne posłuszeństwo dynastii osmańskiej, w tajemnicy zaś podejmuje pertraktacje z Wenecją, a następnie z Dubrownikiem w celu zmontowania antytureckiej koalicji w strefie Adriatyku⁷. W 1440 r. Skanderbeg opuścił region Kruji i w bliżej nie znanych okolicznościach przejął zarząd nad wilajetem Dibry. Tutaj rozwijał nie spisku przeciw swoim tureckim mocodawcom, mającego na celu co najmniej wyeliminowanie osmańskiego systemu z Albanii. Pewne świadectwa wskazują na to, że jako

² Kwestię albańską w XV w. naświetlają – z pozycji albańskiej tradycji chrześcijańskiej ksiądz A. Gegaj, *L'Albanie et l'invasion turque au XVe siècle*, Louvain – Paris 1937; z pozycji albańskiej historiografii marksistowskiej – oficjalna publikacja rządowa (bez podania nazwiska autora) *George Kastriot-Scanderbeg and the Albanian-Turkish war of the XVth century*, Tirana 1967 (także wersja francuskojęzyczna; dalej: *G. Kastriot-Scanderbeg*).

³ Zob. J. Hauziński, (w:) J. Hauziński, J. Leśny, *Historia Albanii*, Wrocław-Warszawa-Kraków 1992, s. 96 (dalej: *Historia Albanii*).

⁴ Ibidem, s. 104 i n.

⁵ Zob. G. Kastriot-Scanderbeg, s. 38-42 i *Historia Albanii*, s. 104.

⁶ Mimo znacznej grupy prac popularnonaukowych, a nawet apologetycznych dotyczących Skanderbega, brak ciągle w pełni krytycznej monografii dotyczącej tej postaci. Znakomity szkic o nim, uwzględniający zarówno źródła europejskie jak i osmańskie oraz podstawowe opracowania, dał turecki badacz H. Inalcik w formie hasła: Iskender Beg (w:) *The Encyclopaedia of Islam*, t. IV, Leiden 1978, s. 144-146.

⁷ Zob. G. Kastriot-Scanderbeg, s. 46.

rządca Dibry nawiązał tajne negocjacje z królem Neapolu Alfonsem I, a być może również z węgiersko-polskim monarchą Władysławem III, zwanym później Warneńczykiem⁸. Skanderbeg nie ujawnił swoich rzeczywistych zamiarów podczas prowadzonej jesienią 1443 r. przez króla Władysława III Jagiellończyka i Jana Hunyadię antyosmańskiej batalii, „długiego pochodu”. Pozorując posłuszeństwo sułtanowi albański książę dołączył ze swymi ludźmi do osmańskiego kontyngentu z sandżaku Arwanid udającego się ze wsparciem dla głównych sił rumelijskich. Podczas przegranej dla Turków bitwy w okolicach Niszu (3 listopada 1443 r.) Skanderbeg, stojący w odwodzie, dał sygnał do odwrotu swemu oddziałowi⁹. Następnie część sił przekazał pod komendę swego bratanka Hamzy (Stanisza II), rozkazując mu udać się do Dibry, sam natomiast wyruszył do Kruji, ośrodka związanego już wówczas z tradycjami suwerennego księstwa Albanii. Tutaj posłużył się fałszywym firmanem, mocą którego objął dowodzenie nad miastem i twierdzą. Nocą jego zwolennicy ukryci w pobliskim lesie opanowali miasto i korzystając z pomocy mieszkańców wyrznęli turecki garnizon. W szybkim czasie okolice Kruji zostały oczyszczone od tureckich funkcjonariuszy wojskowych i religijnych. W wyniku przeprowadzonych wówczas operacji Kruja wraz z regionem oderwana została od sandżaku Arwanid.

Dalsze poczynania Skanderbega, obliczone na zniesienie systemu osmańskiego w skali całego kraju, inaugurowało proklamowanie w dniu 28 listopada 1443 r. niezależnego księstwa albańskiego. Pozostali feudalowie z centralnych ziem Albanii poszli za przykładem Skanderbega, atakując placówki tureckie i usuwając muzułmańskich timariotów¹⁰.

⁸ Mam tu na uwadze świadectwo dziejopisa włoskiego Donado da Lezze (1479-1547), autora opierającego się na różnorodnych wcześniejszych źródłach włoskich, głównie weneckich i neapolitańskich. Wspominając okres (przed Warną), w którym Skanderbeg zarządzał z ramienia sułtana częścią ziem albańskich dziejopis ten zauważył jednocześnie: „stete fidel alcuni anni, circa due, forzandosi d'acquistare amicitia e benevolenza di quei populi e in secreto face intender alla Maesta del Re Alfonso voler suo esser di rellar al Turco”, zob. D. da Lezze, *Historia turchesca (1300-1514)*, wyd. I. Ursu (wraz z pracą Gian Maria Angiolello), Bucuresti (= Bukareszt) 1900, s. 26. Rumuński wydawca gdzie indziej dał wysoką ocenę źródłowej wartości tego dzieła, zob. I. Ursu, *Uno Sconosciuto Storico Veneziano*, (w:) *Nuovo Archivio Veneto. Nuova serie*, t. XIX, 1910, cz. I, s. 5-24. Zbliżenie Skanderbega do władcy Neapolu, Republiki Dubrownickiej oraz Papieństwa mogło się dokonać za pośrednictwem przyszłego teścia Kastrioty, Jerzego Arianity. Ten ostatni odgrywał ówczesnie (przed 1444 r.) czołową rolę wśród wrogich Osmanom możnowładców albańskich, por. N. Iorga, *Geschichte des osmanischen Reiches*, t. I, (bis 1453), Gotha 1908, s. 436; A. Gegaj, op. cit., s. 53.

⁹ Pogląd ten podziela generalnie historiografia albańska, np. K. Frashëri, *The History of Albania. A brief survey*, Tirana 1964, s. 69; także *The History of Albania from its origins to the present day* (praca zbiorowa autorów alb.), London 1981, s. 71. Gdyby przyjąć, że Skanderbeg opuścił obóz turecki dopiero po kolejnym zwycięstwie Hunyadię 12 grudnia 1443 r. (Zlatica) (zob. W. Swoboda, *Kalendarium do pracy: Warną 1444*, Kraków 1994, s. 71), należałoby poddać rewizji jeden z węzłowych momentów albańskich dziejów.

¹⁰ Zob. G. Kastriot-Scanderbeg, s. 51-53.

Zaangażowanie sił osmańskich wypieranych przez uczestników koalicji państw chrześcijańskich pozwoliło Skanderbegowi zająć w grudniu 1443 r. główne twierdze w środkowej Albanii, Petrelę, Petralbę i Stelusz, a w styczniu 1444 r. również Svetigrad, punkt o kluczowym znaczeniu strategicznym na granicy z Macedonią. Działania te zmobilizowały do zbiorowych wystąpień ludność albańską w skali całego sandżaku Arwanid. Groźne dla Turków okazały się zwłaszcza wystąpienia górali w południowych częściach albańskiej prowincji.

Wzrost zagrożenia osmańskich enklaw w Albanii nastąpił w marcu 1444 r. w wyniku tajnego układu Skanderbega z Wenecją¹¹, a następnie zawiązania się w Alessio ogólnoalbańskiego porozumienia, czegoś w charakterze antyosmańskiej ligi narodowej¹². Przystąpili do niego niemal wszyscy przywódcy albańscy, w pierwszej kolejności ci z książąt, którzy jak Jerzy Arianita czy Mikołaj Dukagjin posiadali już pewne doświadczenia wyniesione z walk z Turkami. Naczelnikiem ligi obrano Skanderbega, któremu powierzono urząd kapitana generalnego (*capitaneus generalis*) sfederowanych sił albańskich. Akces do ligi zgłosił władca Zety Stefan Czernojewicz, już wcześniej powstrzymujący napór osmańskich zagonów¹³.

Niejasna była postawa Republiki św. Marka, która, jak się wydaje, upatrywała w Skanderbegu zbuntowanego wasala Osmanów, który w każdej chwili może zmienić front¹⁴. Kiedy jednak okazało się, że antyturecki sojusz książąt albańskich i osciennych doszedł do skutku za sprawą Skanderbega, Wenecja zadeklarowała werbalne poparcie dla chrześcijańskiej ligi. W rzeczywistości jednak władze Republiki Weneckiej nie zamierzały prowokować sułtana zważywszy na własne interesy handlowe w granicach państwa tureckiego. Autorzy albańscy nie bez racji wskazują również na obawy, żywe wśród Wenecjan, przed powstaniem zjednoczonego księstwa albańskiego, które stanowiłoby potencjalne zagrożenie dla weneckiej ekspansji prekolonialnej w Albanii¹⁵.

Można domniemywać, że ustanowienie Skanderbega wiosną 1444 r. przywódca ligi antytureckiej, której cele wybiegały poza terytoria albańskie wiązało się z ogólniejszym zamysłem uruchomienia szerszego przymierza państw europejskich zagrożonych przez Osmanów. Skanderbeg byłby w tym przypadku jego ważnym ogniwem. Organizując opór Albańczyków wykorzystał

¹¹ Zob. C. Jireček, *Geschicht der Serben*, t. II, s. 1317-1537, Gotha 1918, s. 139.

¹² Zob. K. Frashëri, op. cit., s. 70 i n.; *The History of Albania from its origins to the present day*, s. 72; także G. Kastriot-Scanderbeg, s. 54-57.

¹³ Zob. Istorija Črne Gore, Ks. 2, t. II, Titograd 1970, s. 208 i n.; G. Kastriot-Scanderbeg, s. 54.

¹⁴ Zob. H. Inalcik, art. *Iskender Beg*, s. 145. Należy też pamiętać, że władze Republiki św. Marka uznały w tym czasie symboliczną supremację Murada II, por. K. Biçoku, *Quelques aspects des rapports entre Skanderbeg et Venise*, (w:) *Deuxieme Conference des Etudes Albanologiques*, Tirana 12-18 janvier 1968, t. I, Tirana 1969, s. 82; ibidem przyp. nr 27 (dalej: DCEA).

¹⁵ Zob. G. Kastriot-Scanderbeg, s. 56.

wzorze tureckie w zakresie rejestracji podatków i ludzi, a także stworzył sieć informatorów na terytoriach nieprzyjacielskich¹⁶. W czerwcu 1444 r. armia turecka w liczbie około 25 tysięcy ludzi, dowodzona przez eunucha Alego paszę wkroczyła do Albanii doliną dolnej Driny (Drini Zi). Dysponując blisko 10-tysięczną armią Skanderbeg zwaabił siły napastnicze w dolinę rzeki Torvioli, w okolicie Domosdovy w Dolnej Dibrze, a sam zajął pozycje w okolicznych górach. Przypuszczono z nich szturm na wojska tureckie, które uległy zdziesiątkowaniu. Był to dla Turków bardzo poważny cios, jakkolwiek wynik bitwy pod Domosdova nie przesądzał o losach panowania osmańskiego w samej Albanii, a tym bardziej na Bałkanach. Sukces Skanderbega mobilizował jednakże kręgi kurialne do planów dalszych akcji antytureckich. Rozsławiał jednocześnie imię Kastrioty jako pogromcy Turków na dworach Europy. Należy też wspomnieć, że zwycięstwo Skanderberga z czerwca 1444 r. było zapewne argumentem dla kurii rzymskiej w rozmowach ze stroną węgierską, by zerwać układ z sułtanem¹⁷.

Natomiast zdecydowanie dyskusyjny charakter ma problem bezpośredniego włączenia Skanderbega do udziału w krucjacie. Część historiografii, zwłaszcza starsza, przyjmuje, że Władysław Jagiellończyk zwrócił się do Skanderbega z apelem o połączenie się z armią Królestwa Węgier. Jednakże despotes serbski, Jerzy Brankowicz, skłócony z Hunyadim, uniemożliwił oddziałom Kastrioty przemarsz przez ziemie Bułgarii ku Warnie¹⁸. Koncepcję tę zakwestionował po raz pierwszy historyk rumuński, Węgier z Cluju, Franciszek Pall, dopatrując się jej źródeł w wersji występującej w głównym dziele humanisty ze Szkodry, Barletiusa, *Historia de vita et gestis Scanderbegi, Epirotarum principis*¹⁹. Badacz ten mający na swym koncie studia nad piśmiennictwem Barletiusa wykazał, że przytoczona przez humanistę ze Szkodry korespondencja pomiędzy królem Władysławem a Skanderbegiem stanowi retoryczną fikcję. Zwraca on uwagę na przyjęcie wersji Barletiusa

¹⁶ Ibidem, s. 57.

¹⁷ Wskazywał na to już J. W. Zinkeisen, *Geschichte des osmanischen Reiches in Europa*, t. I, Hamburg 1840, s. 659 i n.; ibidem przyp. 1 do s. 690; por. C. Jireček, op. cit., s. 183 i n.; znaczenie walk toczonych przez Albańczyków z Turkami w powiązaniu z krucjatą warneńską doceniał też O. Halecki, *Nowe uwagi krytyczne o wyprawie warneńskiej*, Kraków 1939, s. 50. Należy też wspomnieć o liście Cesariniego datowanym już 4 XII 1443, w którym wyrażał on nadzieję na antyosmańską solidarną akcję książąt Albanii i Grecji, zob. N. Iorga, *Notes et extraits pour servir à l'histoire des croisades au XVe siècle*, t. III, Paris 1902, s. 110 i n.

¹⁸ Zob. A. Gegaj, op. cit., s. 63; F. Babinger, loc. cit.; A. Serra, *Ralazioni del Castriota con il Papato*, (w:) Archivio Storico Italiano, R. 114, 1956, s. 721; zob. u nas przyp. 17. Sam również uległem w swoim czasie tej niepewnej konstatacji; zob. *Historia Albanii*, s. 111.

¹⁹ Swoją tezę F. Pall postawił po raz pierwszy ok. 1933 r., zob. idem *Les relations entre la Hongrie et Scanderbeg*, (w:) *Revue Historique du Sud-Est Européen*, R. 10, 1933, s. 123-127; następnie w polemice z F. Babingerem i K. Ohly – *Die Geschichte Skanderbegs im Lichte der neueren Forschung*, (w:) *Leipziger Vierteljahrschrift für Südosteuropa*, 6, 1942, s. 85-98; ostatnio zaś *Skanderbeg et Janco de Hunedoara* (Jean Hunyadi), w: DCEA, t. I, s. 87-104.

przez Enea Silvio Piccolominiego w jego „De statu Europae”²⁰, który wiąże ją jednakże z ekspedycją Hunyadiego z 1448 r., co prowadzi Palla do oczywistej konstatacji: „W rezultacie panegirysta Kastrioty pomieszał wyprawę warneńską z kosowską”²¹.

Athanase Gegaj polemizując z tym poglądem powołuje się na najstarszą kronikę Skanderbega znaną jako Anonymus Antibarensis zauważając, że źródło to datuje list króla Władysława do Skanderbega na 1444 r., a nie jak Barletius na 1443 r.²² Tenże list występuje w kompilacyjnym dziele Katony pod rokiem 1444²³. U dziejopisów renesansowych zachowała się wersja o zamierzonym osobistym udziale Skanderbega w krucjacie. Wodzem albańskim miałyby być może Jerzy Arianita reprezentujący w tym okresie ligę albańską, ponieważ Skanderbeg był całkowicie zaangażowany w Albanii w wojnę z okolicznymi sandżakami²⁴. Przyznać więc należy, że spór o zamierzone uczestnictwo Albańczyków w krucjacie warneńskiej nie został do końca rozstrzygnięty. Jednakże nasilenie od stycznia 1444 r. działań powstańców albańskich wiązało znaczne siły sułtanatu. W walkę ze Skanderbegiem zaangażowane zostały równoległe z siłami Arwanidu sandżaki pogranicza serbsko-macedońskiego, Skoplie i Ochrydy²⁵. Decydujące wsparcie dla Osmanów stanowiła natomiast korzystna dla nich zmiana w postawie Jerzego Brankowicza, który najpóźniej 15 sierpnia 1444 r. powrócił na pozycje wiernego wasala Osmanów²⁶.

²⁰ Zob. F. Pall, *Skanderbeg et Janco de Hunedoara*, s. 90.

²¹ F. Pall, loc. cit.: „En effet, le panegyriste de Kastrioti confond l'expédition de Varna avec celle de Kosovo”.

²² Zob. A. Gegaj, op. cit., s. 64 przyp. 4 do s. 63: „Le premier chroniqueur de Scanderbeg (Antibarensis) fait mention de la lettre de Vladislav à Scanderbeg en 1444 et non en 1443, comme prétend Barletius”.

²³ Zob. S. Katona, *Historia critica regni Hungariae stirpis mixtae*, t. XIII, Budae 1790, s. 300.

²⁴ Por. A. Gegaj, loc. cit. W opiniach świata zachodniego mógł on uchodzić na krótko przed Warną za rzeczywistego lidera albańskich chrześcijan, zob. A. Gegaj, op. cit., s. 51 i n. Na temat militarnej aktywności Kastrioty w tym okresie zob. G. Kastriot-Scanderbeg, s. 57-59.

²⁵ Zob. C. Jireček, op. cit., s. 184.

²⁶ Wiadomo, że Jerzy Brankowicz, tzw. despotes serbski, zaczął przychylić się do pokoju z Muradem II w kwietniu 1444 r. za cenę odzyskania ziem Serbii w charakterze sułtańskiego wasala. Turcy obiecali mu także utrzymanie stanu posiadania w Albanii – Drishti z okolicą oraz ziemie na prawym brzegu Buny, zob. G. Kastriot-Scanderbeg, s. 59. Sułtan przyrzekł despocie Jerzemu uwolnienie dwóch jego synów przetrzymywanych w Adrianopolu jako zakładnicy. Brankowicz zaczął wkrótce, zapewne upoważniony przez pełnomocników Murada II, zabiegać o pozyskanie dla sprawy pokoju z Turkami wojewody siedmiogrodzkiego Jana Hunyadiego. Z tym zamiarem przekazał Hunyadiemu na własność swoje latyfundia Vilagos w Siedmiogrodzie, co stanowiło miało rekompensatę kosztów poniesionych przez wojewodę na przygotowanie antytureckich ekspedycji w roku 1444 i poprzednim. 12 czerwca 1444 r. Murad II podpisał i ratyfikował w Adrianopolu traktat pokojowy z królestwem Węgier, uwzględniający także Jerzego Brankowicza. Ostatecznie despotes otrzymywał jako wasal Murada Serbię ze Smederewem i Gołubą-

Badacze, głównie albańscy, zakładają, że chociaż sygnatariusze ligi albańskiej na czele za Skanderbegiem nie połączyli się z armią Jana Hunyadięgo zdążającą pod Warnę, to jednak w jej szeregach znalazły się, podobnie jak podczas „długiego marszu”, oddziały albańskie z ziem serbskich, głównie z Kosowa²⁷. Pozostaje to w zgodzie z przypadającym na przełom XIV/XV stulecia procesem przemieszczania się ludności albańskiej na zdewastowane przez Turków terytoria serbskiej Raszki i Kosowego Poła, porzucone przez etnos serbski²⁸.

Zwycięstwo warneńskie zmieniało zasadniczo sytuację w Europie Południowo-Wschodniej na korzyść Osmanów. Dawnym bałkańskim wasalom sułtana narzucono ich poprzedni status. Zrozumiałe też jest, że w sytuacji globalnego przełomu na korzyść Osmanów zachował istnienie ich albański przyczółek w postaci sandżaku Arwanid²⁹.

Latem 1447 r. doszło do zaognienia, a następnie otwartej wojny pomiędzy Wenecją a Skanderbegiem, który to konflikt był z korzyścią dla Osmanów i ich interesów na Bałkanach. Konflikt wywiązał się na tle rywalizacji o strategicznie cenny punkt w północnej Albanii, zamek Dagno, którego właściciel Leka z rodu Koji Zachariasza, możnowładca albański zadłużony u Wenecjan odszedł bezpotomnie³⁰. Do wojny tej Wenecja wciągnęła tajnymi zabiegami dyplomatycznymi Murada II, który wiosną 1448 r. uderzył na placówki ligi albańskiej. Z końcem lipca, po zaciętej obronie, skapitulowała albańska załoga Svetigradu, potężnej twierdzy w dolinie Białej Driny. Przed dalszym marszem w głąb Albanii powstrzymały Murada II prawdopodobnie trudności aprowizacyjne, a sądząc również z pewnych wzmianek źródłowych, także epidemia malarii grożąca armii sultańskiej dziesiątkowaniem. W tej sytuacji sułtan zarządził odwrót, pozostawiając jedynie wzmocnioną załogę w Sveti-

cem, posiadłości w Albanii oraz wolność dla synów. 4 sierpnia 1444 r. Władysław Jagiellończyk proklamował pod presją kardynała Cesariniego tzw. manifest szegedyński oznaczający wznowienie wojny z Turkami. O jego treści despotes poinformował Murada II i w połowie tegoż miesiąca zawarł odrębny układ z pełnomocnym przedstawicielem sułtana. Tą drogą odzyskał swój stan posiadania sprzed 1439 r., co późniejsze źródło serbskie skwitowało zdaniem: „Et restituit Murat Despotae Novobordo et omnem Serviae terram”, zob. R. Novaković, *Brankoviczev Ietopis*, Beograd 1960, s. 54. Jerzy Brankowicz stał się więc najpóźniej w połowie sierpnia 1444 r. sojusznikiem Osmanów, udaremniającym wszelkie próby wykorzystania jego terytoriów do antytureckich działań, zob. N. Iorga, op. cit., s. 438 n.; w historiografii polskiej ostatnio W. Swoboda, op. cit., s. 41 i n.

²⁷ Zob. T. Murzaku, *La lutte des habitants des territoires albanais de l'est et du nord-est contre les conquerants Turcs à la fin du XIVe et durant le XVe siècles*, (w:) DCEA, t. I, s. 243.

²⁸ Ibidem, s. 240 i nn.; por. K. Frashëri, *Le pays des albanais au XVe siècle*, DCEA, t. I, s. 138-140; także T. Wasilewski, (w:) W. Felczak, T. Wasilewski, *Historia Jugosławii*, Wrocław etc. 1985, s. 153 n.

²⁹ Zob. *Historia Albanii*, s. 106.

³⁰ Zob. A. Gegaj, op. cit., s. 64-69; por. F. Thiriet, *Quelques reflexions sur la politique venitienne à l'égard de Georges Skanderbeg*, (w:) DCEA, t. I, s. 73 i n.

gradzie. Twierdza ta zwana przez Turków Kocacik („Gniazdko”) stanowiła odtąd ważny i trwały przyczółek systemu osmańskiego we wschodniej Albanii, z którego dokonywano wypadów w głąb kraju³¹.

Atakowanie przez Turków posiadłości weneckich w Dalmacji oraz na Morei skłoniło władze Republiki św. Marka do zmiany stanowiska względem Skanderbega i ligi albańskiej. W dniu 4 października 1448 r. Wenecja zawarła pod murami Alessio pokój i układ sojuszniczy z Albańczykami³². Skanderbeg jako przywódca ligi książąt albańskich godził się odstąpić Dagno Wenecjanom w zamian za roczną rekompensatę w wysokości 1400 dukatów. Wówczas to zachęcony przez Wenecjan jako chwilowych sojuszników zgodził się połączyć swe siły z armią Jana Hunyadi³³. Wiemy, że to nie nastąpiło.

Nawiązanie stosunków między Skanderbegiem a Hunyadim jest poświadczane w źródłach dokumentowych poczynawszy od 1446 r. 16 kwietnia tegoż roku senat Dubrownika, który uznawał zwierzchnictwo monarchii węgierskiej i mobilizował od 1444 r. do antytureckiej walki przywódcę Albańczyków, postanowił zwrócić się na żądanie samego Skanderbega do papieża oraz baronów Węgier o jednakowe zainteresowanie nie malejącym ruchem powstańców albańskich³⁴. Według dziejopisa bizantyńskiego Laonikosa Chalkokondylesa, współczesnego opisywanym wydarzeniom, Hunyadi wysłał posłów do Skanderbega i Arianity z zamiarem doprowadzenia do sojuszu między nimi, sugerując rozszerzenie tego sojuszu³⁵. O jakimś sojuszu (fედus) zawartym krótko przed (paulo ante) nową wyprawą Jana z „Sandarobechusem” pisał pod koniec XV w., lecz na podstawie dawniejszych relacji, Antonio Bonfini, dziejopis nadworny Macieja Korwina. Według Bonfiniego, Hunyadi zgodnie z owym porozumieniem miał wyruszyć poprzez „Serbie i Bułgarię” atakując od frontu, gdy zaś Skanderbeg miał niepokoić nieprzyjaciela na tyłach, od strony „Illyricum”, to jest Albanii³⁶. Wreszcie godzi się wspomnieć list Pasquale de Sargo, głośnego patrycjusza dubrownickiego, czasowo na usługach Brankowicza, datowany w obozie Hunyadi³⁷ 11 września 1448 r., po przeprawie części wojsk chrześcijańskich przez Dunaj, lecz przed zgrupowaniem do wkroczenia na ziemie serbskie (28 tegoż miesiąca)³⁷. Regent Królestwa Węgier przyjął wysłanników Albanii, którzy przyrzekli mu pomoc w wysokości 20

³¹ Strategiczne znaczenie tej twierdzy zob. T. Murzaku, op. cit., s. 246.

³² Dokument traktatowy zob. J. Radonić, *Djuradž Kastriot Skanderbeg i Arbanija u XV veku*, (w:) *Spomenik Serbska Akademija Nauk*, t. XCV, seria Z, R. 74, 1942, nr 141; por. A. Gegaj, op. cit., s. 70 n.; G. Kastriot-Scanderbeg, s. 65 n.

³³ Zob. F. Pall, *Skanderbeg et Janco de Hunedoara*, s. 95 n.; G. Kastriot-Scanderbeg, s. 66.

³⁴ Zob. F. Pall, *Les relations entre la Hongrie et Scanderbeg*, s. 127 i n.

³⁵ *Chalkokondyles, Historiarum libri decem*, wyc. J. Becker, *Bonnae 1843*, s. 357 (Ks. 1. VIII).

³⁶ *Antonius de Bonfinis, Rerum Ungaricarum decades. dec. III. – I. VI*, wyd. I, Fogel, B. Ivanyi, L. Juhasz, t. III, Leipzig 1936, s. 160.

³⁷ Zob. F. Pall, *Les relations*, s. 129, przyp. 4; idem *Skanderbeg et Janco de Hunedoara*, s. 93.

tysięcy ludzi (liczba przypuszczalnie przesadzona)³⁸. Jednakże dalsza część relacji De Sorgo stawia pod znakiem zapytania wiarygodność tego świadectwa. Według tejże relacji Hunyadi miał – dziękując Albańczykom za proponowaną pomoc – odmówić, zważywszy że ich „exercitum... ut minus idoneum et expeditum bello”³⁹. Stoi to w zasadniczej sprzeczności z innymi relacjami, zwłaszcza z Bonfinim, który podkreślał determinację z jaką Hunyadi zabiegał o pomoc albańską⁴⁰. Należy przy tym pamiętać, że sam De Sorgo odegrał dwuznaczną rolę jako poseł Brankowicza na dwór Murada II, by go poinformować o zamierzonym kierunku przemarszu armii węgierskiej⁴¹. Wiadomo że po przekroczeniu 11 września 1448 r. Dunaju Hunyadi skierował się na południe, w głąb ziem serbskich poczytywanych teraz za obszar nieprzyjacielski. W tym samym czasie Skanderbeg kontynuował rokowania z Wenecją, usiłującą prowadzić grę na dwóch frontach dyplomatycznych, z myślą o zabezpieczeniu również swoich interesów w obrębie imperium osmańskiego. Rokowania te w początkach października 1448 r. zamknęły się pomyślnie dla albańskiego przywódcy⁴².

Wreszcie w dniach od 17 do 19 października doszło do rozstrzygnięcia walk sił węgierskich z Turkami na równinie na północny wschód od Prisztiny, zakończonej pogromem chrześcijan. Sukces umożliwił Osmanom niedopuszczenie przez samego sultana Murada II do zamierzonego połączenia wojsk węgierskich z albańskimi. Ta druga w historii stosunków bałkańsko-osmańskich bitwa na Kosowym Polu była do pewnego stopnia dla jednej ze stron epilogiem zwycięstwa warneńskiego – dla drugiej przypieczętowaniem wcześniejszej klęski. Pozycja sultanatu uległa dalszemu wzmocnieniu, natomiast faktor albański pozostał zjawiskiem regionalnym, bez możliwości wpływu na sytuację globalną.

ÉVÉNEMENTS EN ALBANIE ET LA CROISADE DE VARNA EN 1444

Résumé

La question du rapport entre la révolte de Skanderbeg de 1443/1444 et la mobilisation de la grande expédition contre les Turcs, menée par le roi de Hongrie et de Pologne – Ladislas III et le cardinal Giuliano Cesarini, a fait apparaître deux attitudes différentes dans l'historiographie scientifique. La première position lancée par J.W. Zinkeisen (vers 1840), et trouvant toujours ses partisans (entre autres F. Babinger, J. Radonić, J. Dąbrowski) admet que c'était au plus tard au

³⁸ Zob. F. Pall, *Skanderbeg et Janco de Hunedoara*, loc. cit.

³⁹ Ibidem, przyp. 12.

⁴⁰ Zob. F. Pall, *Les relations*, loc. cit.

⁴¹ Koresponduje z tym przekaz Kroniki dubrownickiej autorstwa Giunio Restiego, (w:) *Monumenta spectantia historiam Slavorum Meridionalium*, t. XXV, Zagrebiae 1893, s. 298.

⁴² Zob. A. Gegaj, op. cit., s. 71.

cours des préparatifs de la croisade (printemps-été 1444) que Ladislas III noua des contacts par correspondance avec le chef de la révolte albanaise, Georges Kastrioti – dit Skanderbeg, au sujet de l'action commune contre les Turcs. Toutefois, le secours des Albanais ne vint pas, parce que l'armée de Skanderbeg avait été arrêtée par les troupes du despote serbe J. Brancović. Vers 1936, Francisc Pall, historien roumain d'origine hongroise de Cluj, s'opposa contre cette conception, rapportant cette reconstruction des événements à la période de la deuxième bataille de Kosovo (1448). Il trouva que la conception liant l'expédition de Varna avec le secours prétendu de Skanderbeg s'appuyait sur deux lettres fictives de Ladislas III adressées à Skanderbeg, mentionnées par Marino Barletius, humaniste de Shkodër, apologiste de Skanderbeg. F. Pall prouva irréfutablement la futilité de ces lettres. Toutefois, à notre sens, la question des rapports du mouvement albanaise de Skanderbeg avec l'expédition de Ladislas III n'a pas été tranchée définitivement. Ces rapports, dont les preuves sont difficiles à trouver dans les sources historiques, sont confirmés avant Varna par l'historiographe vénitien Donato da Lezze, par une lettre de Cesarini datée du 4 mars 1443, par des indices se trouvant dans différentes sources de Dubrovnik. Le roi de Naples Alphonse I et le sénat de Raguse (Dobrovnik) servaient d'intermédiaire dans ces contacts. Indépendamment de ceci, il faut reconnaître que la situation en Albanie paralysa jusqu'à un certain point le mouvement des forces turques en Roumélie, et noter également que de petites troupes albanaises constituées de sujets du roi de Hongrie participèrent à l'expédition de Varna. Par contre, les traces des démarches diplomatiques avec la participation des seigneurs albanaise seraient, d'après nous, la preuve des tentatives de créer une large coalition contre les Turcs. Indépendamment de ces constatations, on peut admettre la conception de F. Pall, remettant en question la possibilité d'une participation directe de Skanderbeg lui-même dans les événements de 1444. Les documents historiques disponibles, connus déjà de F. Pall, sur la participation de Skanderbeg dans l'expédition contre les Turcs et sa défaite à cause de l'intervention de Brancović se réfèrent à l'an 1448, c'est-à-dire à celui de la bataille de Kosovo.